

28. MEDNARODNA KONFERENCA UKSG

Od 11. do 13. aprila 2005 je v Edinburghu potekala 28. mednarodna konferenca UKSG (United Kingdom Serials Group), ki se je udeležilo približno 500 udeležencev iz 15 držav. Organizirana je bila v edinburškem konferenčnem centru Heriot-Watt University, kjer so poleg predstavitve referatov potekale tudi delavnice in razstavljalne aktivnosti [1, 2, 3]. Odmori med predavanji so bili namenjeni obisku razstavnih panojev, kjer so bili najvidnejši: Swets Information Services, Emerald, EBSCO, Elsevier, ProQuest, Ingenta, Springer, Wiley, OCLC/PICA, SAGE Publications.

UKSG je neprofitna mednarodna organizacija, ki vključuje okrog 600 knjižnic, založnikov in agregatorjev serijskih publikacij (tretjina jih je iz tujine). Ustanovili so jo za vzpodbujanje izmenjave informacij o serijskih publikacijah v tiskani in elektronski obliki [4].

Vsebinski sklopi letošnje konference so bili: primerjava modelov prostega dostopa (*open access*) s komercialnim založništvom; velike konzorcijalne pogodbe in njihove alternative; statistike uporabe; virtualna učna okolja in prihodnost serijskih publikacij.

Uvodno predavanje *Does more access mean less library?* je imel **Simon Mays-Smith** (Credit Suisse First Boston), ki je izpostavil razloge, zakaj se finančni trgi zanimajo za knjižnični proračun in znanstvene založnike, ki so med največjimi evropskimi delničarji. Nizek knjižnični proračun trenutno omejuje raziskovalne aktivnosti akademskih institucij. Univerze poskušajo rešiti ta problem na treh področjih, in sicer z odprtimi arhivi (*open archives*), modeli prostega dostopa z avtorjevim plačilom (*author-pays open access model*) in razdrom konzorcijalnih pogodb (*unbundling big deals*). Nato je pojasnil, zakaj ne bo nobena od teh opcij rešila trenutne krize pri investicijah elektronskih virov. Model neomejenega dostopa do člankov bo npr. zmanjšal letni dohodek avtorjev do 6,5 %, takšen model pa tudi ne upošteva korporacijskih investicij iz sektorjev, kot je npr. farmacevtska industrija. Izpostavil je tudi statistiko uporabe elektronskih publikacij, ki kaže, da je sklenitev velikih konzorcijalnih pogodb za določene institucije še vedno ugodnejša.

V nadaljevanju je **Derk Haank** (Springer Science + Business Media) v svojem prispevku *Commercial scholarly publishing in the world of open access* [5] predstavil trenutno stanje komercialnega založništva v luči novih poslovnih modelov in spremenjenih tehnologij. Strinjal se je, da je model prostega dostopa z avtorjevim plačilom možen, predvsem zaradi strukture stroškov elektronskih publikacij. Takšen model je primeren za vseh 1400 Springerjevih revij. Prihodek, ki ga dobi Springer z naročninami, se bo še naprej uporabljal za plačilo dostopa do člankov, ki v osnovi niso v modelu prostega dostopa. Cena naročnine na revijo se nato v odvisnosti od stopnje prostega dostopa prilagaja letno. Vsekakor pa zahteva model prostega dostopa spremembe tudi v knjižničnem proračunu.

Maggie Jones (Digital Preservation Coalition) je v predavanju z naslovom *Digital preservation projects and services* predstavila projekte s področja elektronskih serijskih publikacij:

- LOCKSS (Lots of Copies Keep Stuff Safe) z izdelavo kopij zagotavlja nenehen dostop do vsebine serijskih publikacij v elektronski obliki. Programsko opremo LOCKSS uporablja 80 knjižnic in več kot 60 založnikov [6].
- E-Archive (Ithaka) razvija infrastrukturo za zaščito vsebine elektronskih revij [7]. Založniki prispevajo članarino v odvisnosti od števila elektronskih revij, ki jih izdajajo, knjižnice pa članarino glede na velikost institucije.
- BioMed Central Open Repository je servis, ki uporablja programsko opremo DSpace s tremi stopnjami arhiviranja (5 GB, 10 GB ali 50 GB) [8].
- eSPIDA (an Effective Strategic Model for the Preservation and Disposal of Institutional Assets) razvija model s pripadajočimi razmerji, vlogami, odgovornostmi, stroški, prednostmi in nevarnostmi pri digitalni zaščiti [9].
- LIFE (Lifecycle Information for E-literature) je projekt, ki temelji na raziskavi metodologij glede stroškov uporabe v življenjskem ciklu elektronskih revij in uporabi metodologije na izbranih vsebinah v University College London in British Library [10].

- PRESERV (PReservation Eprint SERVICES) je projekt s poudarkom na avtomatizaciji izločevanja metapodatkov in identifikaciji oblike datotek [11].
- SHERPA DP je digitalna zaščita elektronskih dokumentov z uporabo referenčnega modela Open Archival Information System (OAIS) [12].

Predstavila je tudi poročilo *Report of the Task Force on Archiving of Digital Information* [13], v katerem je izpostavila predvsem stroške digitalnega arhiviranja revij v primerjavi s stroški elektronskega dostopa.

Nancy J. Gibbs (Duke University Libraries) je v predavanju z naslovom *Walking away from the Big Deal: the consequences and achievements* [14] na kratko predstavila štiri ameriške knjižnice, ki sodelujejo v Triangle Research Libraries Network (TRLN) [15] in niso obnovile konzorcialne pogodbe z založnikom Elsevier Science Direct. S konzorcialno pogodbo, ki so jo sklenili leta 2000, so pridobile knjižnice elektronski dostop za cel paket – 1300 revij tega založnika. Po mesecih pogajanj z Elsevirjem so se v letu 2004 odločili, da pogodbe ne obnovijo iz dveh razlogov. Prvič, ker je Elsevier vztrajal na politiki „brez preklica“ (*zero cancellations*) v času trajanja pogodbe. S tem bi knjižnice pretirano privilegirale revije le enega založnika, posledično pa morale odpovedati revije z drugih področij in pri drugih založnikih. Drugič, Elsevier je imel strahoten porast cen (v obdobju od 1986 do 2003 kar za 180 %), kar so pri Elsevirju utemeljevali z visoko inflacijo in z visoko kakovostjo njihovih revij. Po razdoru pogodbe so se knjižnice TRLN odločile za individualne ureditve dostopov do Elsevierjevih revij, pri čemer pa so izgubile dostop do okoli 500 revij.

Nol Verhagen (University of Amsterdam) je v predavanju z naslovom *All or nothing: towards an orderly retreat from Big Deals – recent negotiations in The Netherlands* [16] govoril o konzorcialnih pogodbah, ki so zaradi svojih prednosti izredno privlačne in se ljudje nanje zlahka navadijo (uporabniki dobijo več vsebine in nikoli ne naletijo na zaprta vrata, knjižničarji lahko prihranijo pri dostavi dokumentov, založniki pa imajo z njimi stabilen dohodek). Podal je tudi najnovejše izsledke pogajanj nizozemskega konzorcija UKB, ki vključuje 13 univerzitetnih knjižnic, z različnimi založniki (Wiley, Springer in Elsevier). Dogovori, ki so bili sklenjeni do sedaj: celoten paket publikacij posameznega založnika, sprememba cen za ± 5 %, ambicije konzorcija pa, da bi znižali cene, dobili več revij za nižjo ceno in dvignili fleksibilnost. Rezultati pogajanj: založbi Wiley in Springer sta ponudili nove pogodbe za celotni paket, različne kombinacije znižanja cen, več vsebine, več udeležencev, založba Elsevier pa se ni strinjala s padcem cen (ali plačaš več ali pa dobiš manj), je pa bila pripravljena na večjo fleksibilnost pri odobritvi dostopa do arhivskih datotek.

Fiona McGoldrick (IRIS: the Consortium of Irish University and Research Libraries) je v prispevku *The IReL experience: Irish Research Electronic Library* predstavila projekt IReL [17], v katerega je vključenih sedem irskih univerzitetnih knjižnic. Projekt, ki teče od leta 2004 in bo predvidoma zaključen leta 2008, financirata organizaciji Higher Education Authority (HEA) in Science Foundation Ireland (SFI), v znesku 4,5 milijona evrov letno. Elektronski dostop do revij (90 individualnih naslovov, 30 podatkovnih baz) s področja biotehnologije, komunikacij in tehnike bodo tekom projekta razširili še na področje družboslovja. Koordinator projekta je agencija IRIS [18]. Glavne prioritete pri pogajanjih so bile: elektronski dostop, ki ni odvisen od tiskane verzije revije (*e-only*), neomejen dostop, 2- do 3-letne pogodbe, možnost odpovedi posameznih revij med pogodbo, avtorizacija preko IP-naslovov ali preko britanskega avtorizacijskega sistema ATHENS. Od junija 2004 do marca letos so pridobili elektronski dostop do 40 individualnih naslovov pri 25 glavnih ponudnikih oziroma založnikih. Dostop do teh revij ni bil voden centralno preko skupnega spletnega portala, temveč lokalno in ga je vzdrževala vsaka knjižnica sama. Izkazalo se je, da je bil tak način dostopa zelo problematičen, nefleksibilen in ga je bilo težko upravljati.

Martin Richardson (Oxford University Press) je v prispevku *Experimenting with open access publishing* predstavil rezultate raziskave, katere namen je bil ugotoviti, ali je objavljane v revijah s prostim dostopom finančno sploh sposobno zaživeti in preživeti. Raziskava je bila opravljena na primeru revije Nucleic Acids Research (NAR). V študiji so izpostavili 2 modela, in sicer klasičnega, ki temelji na naročnini, in model prostega dostopa, v katerega delno investirajo avtorji. Od skupno 142 prispevkov, ki so bili objavljeni v letni tematski številki revije NAR (januar 2004), se je 128 (90 %) avtorjev strinjalo s plačilom za objavo (300 GBP za članek). Ko so primerjali podatke o uporabi tematske številke, objavljene brez omejitev dostopa, s podatki o uporabi za preostale številke revije NAR, so ugotovili, da so bili članki iz tematske številke za 52 % pogosteje preneseni (*download*) od preostalih številke te revije.

Mark Walport (Wellcome Trust) je v prispevku z naslovom *Public access, open archives – a funder's perspective* [19] govoril o prostem dostopu s stališča investorjev. Naštel je nekaj prednosti objavljanja v revijah s prostim dostopom: takojšnja globalna razpoložljivost; povečana uporaba in posledično zvišana citiranost in faktor vpliva; tak način objavljanja je v pomoč pri revijah z visoko stopnjo zavrnitve prispevkov. Nadaljeval je s prednostmi odprtih arhivov, kot so takojšen dostop do elektronske vsebine in arhiviranje člankov za daljše obdobje.

Najbolj obiskano delavnico z naslovom *Do we have a deal? Issues for librarians and publishers in e-journal negotiations* sta zelo zanimivo in dinamično vodila **Carolyn Alderson** in **Albert Prior** iz podjetja CCL (Content Complete Ltd.), ki je vodilno na področju pogajanj z založniki, knjižnicami, konzorciji, vladnimi agencijami, ponuja pa tudi svetovanje, izobraževanje in podporo pri nabavi elektronskih revij [20]. Najprej je solastnik podjetja CCL g. Prior govoril o knjižnicah (nizek proračun, stalni pritisk uporabnikov, ki želijo večinoma le še elektronske vsebine, pričakovanja, da bodo online revije vedno cenejše, premik k elektronski obliki, vendar veliki dvomi zaradi arhivskih kopij, tradicionalno zelo malo pogajalskih aktivnosti ...). Knjižnice bi se morale pri pogajanjih osredotočiti na dejstvo, da dobijo za manj denarja več (elektronski dostop do večine ali vseh naslovov, dostop za večino uporabnikov, dostop do dodatne vsebine ali pa arhivskih kopij), da izboljšajo knjižnični proračun (spust cen zaradi nekajletnih pogodb, spust cen zaradi prehoda na izključno elektronsko obliko, popust, ki temelji na stopnji porabe). Da bi to dosegle in prihranile na času, morajo knjižnice uporabiti licenčne modele (nacionalne licence, prosti dostop plača avtor), znane licenčne pogoje in klavzule, standardizacijo kontrole dostopa (avtorizacijske metode).

Alicia Wise (Publishers Licensing Society) je v predavanju *VLEs: setting the scene* [21] izpostavila vlogo učenja na daljavo s stališča knjižničarjev, založnikov in posrednikov virtualnih učnih okolij (VLE – Virtual Learning Environment). Vsi našteti imajo različne poglede na vlogo in vrednost vsebine elektronskih revij ter elektronskih knjig pri učenju na daljavo. Vprašanja, ki se še vedno pojavljajo: Kdo je zadolžen za vnos vsebine elektronskih revij in elektronskih knjig v virtualno učno okolje? Ali so uporabniki upravičeni do elektronskih vsebin? Kako je v virtualnem učnem okolju nadzorovan dostop do vsebin?

Higher Education Funding Council for England (HEFCE) bo v naslednjih desetih letih vložil 41 milijonov GBP za pomoč pri učenju na daljavo na univerzah, National Science Foundation (NSF) pa 20 milijonov USD letno za upravljanje elektronskih virov ter 40 milijonov USD letno za spremembo infrastrukture in testiranje.

Frances Boyle (Oxford University Library Services) je v prispevku *The implementation of a VLE: not so virtual after all* najprej predstavila oxfordsko univerzo in njene knjižnice (več kot 100 knjižnic, največja je Bodleian Library s 400 zaposlenimi in 6,5 milijona publikacij), nato pa predstavila še tri sisteme virtualnih učnih okolij, ki jih uporabljajo na oxfordski univerzi. Sistema OxARCH in OxWEB so razvili sami, WebLearn (Bodington) [22] pa University of Leeds (prostodostopen). Vsi trije sistemi omogočajo enostavne metode kopiranja učnega materiala

na splet; forum, oglasne deske; hitro in enostavno online preverjanje; nadzor delovnega učinka študentov ...

Simon J. Bevan (Cranfield University) je predstavil študijo *How usage statistics can inform national negotiations and strategies – a report on the JISC NESLi² usage statistics project*, katere osnovni namen je bil analizirati statistiko uporabe serijskih publikacij, ki so dostopne preko NESLi² projekta [23] (v letu 2005 imajo uporabniki v Veliki Britaniji dostop do 4600 online revij). Da bi dobili nacionalni pregled, so v študijo zajeli štiri NESLi² založnike, ki so prispevali podatke za obdobje januarja do junija 2004, agregatorje in pet knjižnic, ki so jih izbrali iz vzorca 17 zelo velikih, velikih, srednjih in malih knjižnic. Analiza statistike uporabe je pokazala, da je število zahtev po člankih s polnim besedilom v velikih univerzitetnih knjižnicah neprimerno večje od zahtev v drugih institucijah (ta skupina ima tudi največje število naročenih revij in skladno s tem tudi največje stroške); da je število zahtev v obdobju od januarja do junija 2004 bistveno naraslo v primerjavi z enakim obdobjem leto poprej; da so povprečni stroški na zahtevo (*costs per request*) za večino knjižnic, v primerjavi s stroški medknjižnične izposoje, nizki; da so veliko bolj uporabljeni naslovi s področja znanosti, medicine in tehnike; da so vzroki za slabšo uporabo naslovov z družboslovnega področja v neustreznih naslovih revij, ki so bile zajete v paket, pomanjkanju interesa študentov družboslovja in akademskega osebja za elektronske revije itd. Da bi ohranili zaupnost pogodb sklenjenih med založniki in knjižnicami, ki so sodelovale v projektu, bodo javnosti predstavili podrobnejše izsledke statistike šele čez nekaj mesecev.

Odlično predstavitev z zanimivimi utemeljitvami metrik uporabe je imela **Jill Taylor-Roe** (Newcastle University) v predavanju z naslovom *The library view of usage metrics*. Metrike uporabe so neprecenljive predvsem zaradi poudarka/osvetlitve trendov, ocenitve ali ugotovitve učinkovitosti, informiranja strateškega planiranja, zahtev po knjižničnih servisih in zadovoljstva uporabnikov. Izviri in pomanjkljivosti metrik: časovno zelo zamudno pregledovanje statistik uporabe, podatki niso vedno neposredno primerljivi, zahtevana je visoka stopnja IT spretnosti, vedno obstajajo dvomi o natančnosti.

Statistika, ki so jo izvedli na Univerzi Newcastle kaže, da zahtevki za medknjižnično izposajo, fotokopije in izvode v zadnjem času drastično upadajo. Razlog temu so elektronski viri (preko 7000 elektronskih serijskih publikacij, 190 podatkovnih baz, 500 elektronskih knjig). Statistika uporabe je bila tudi osnova za odločitve o odpovedih publikacij.

V prihodnosti bodo na Univerzi Newcastle razširili obseg metrik uporabe na podatkovne baze in elektronske knjige.

Terry Bucknell (University of Liverpool) in **Jo Connolly** (Swets Information Services) sta vodila delavnico z naslovom *Improving the serials communication chain*. Prisotni na delavnici smo razdeljeni v skupini knjižničarjev in založnikov razpravljali o mehanizmi in strategijah, s katerimi lahko dosežemo učinkovito komuniciranje med vsemi členi, ki so povezani v verigo serijskih publikacij.

Mike Clark (GeoData Institute, University of Southampton) je v predavanju *Change and continuity in a world of information* na zanimiv način pogledal v svet elektronskih informacij in tehnologij, kot npr. publikacije v realnem času (*real-time publication*), interaktivne serijske publikacije z zvokom in animacijami, virtualna učna okolja, prosti dostop ... Spregovoril je tudi o premiku k izključno elektronski obliki serijskih publikacij. Meni, da je to še vedno možno le za elito in da nekateri deli sveta ne bodo nikoli imeli tehnologije, s katero bi obdelovali in sprejemali te informacije.

Zadnje predavanje z naslovom *Snap, crackle and ultimately pop? The future for serials* [24] je imel **Colin Steele** (Australian National University). To je bila predvsem vizualna predstavitev z množico fotografij in naslovov, ki so zajeli in povzeli vsebino celotne konference.

Naslednja mednarodna konferenca UKSG bo potekala od 3. do 5. aprila 2006 v Angliji na Univerzi v Warwicku.

Archiving of Digital Information. Spletni naslov: <http://www.rlg.org/ArchTF/tfadi.index.htm>.

- [14] UKSG Presentation Slides (2005). Spletni naslov: <http://www.uksg.org/presentations5/gibbs.ppt>.
- [15] TRLN. Spletni naslov: <http://www.trln.org/>.
- [16] UKSG Presentation Slides (2005). Spletni naslov: <http://www.uksg.org/presentations5/verhagen.ppt>.
- [17] The Library at UCD. IreL. Spletni naslov: http://www.ucd.ie/library/electronic_resources/electronic_journals/irel/.
- [18] IRIS. Spletni naslov: <http://www.iris.ie/>.
- [19] UKSG Presentation Slides (2005). Spletni naslov: <http://www.uksg.org/presentations5/walport.ppt>.
- [20] Content Complete. Spletni naslov: <http://www.contentcomplete.com/>.
- [21] UKSG Presentation Slides (2005). Spletni naslov: <http://www.uksg.org/presentations5/wise.ppt>.
- [22] WebLearn – Oxford Campus. Spletni naslov: <http://www.weblearn.ox.ac.uk/bodington/site/>.
- [23] The National e-journals Initiative. Spletni naslov: <http://www.nesli2.ac.uk/>.
- [24] UKSG Presentation Slides (2005). Spletni naslov: <http://www.uksg.org/presentations5/steele.ppt>.

Simona Tušek

Reference

- [1] UK Serials Group 28th Annual Conference and Exhibition, Heriot-Watt University, Edinburgh (2005). Spletni naslov: <http://www.uksg.org/events/annualconf05.asp>.
- [2] UKSG 2005 – Conference Programme (2005). Spletni naslov: <http://www.uksg.org/events/annualprog05.pdf>.
- [3] UKSG 2005 – Exhibitor guide (2005). Spletni naslov: <http://www.uksg.org/events/exguide05.pdf>.
- [4] About UKSG. Spletni naslov: <http://www.uksg.org/about.asp>.
- [5] UKSG Presentation Slides (2005). Spletni naslov: <http://www.uksg.org/presentations5/haank.ppt>.
- [6] LOCKSS. Spletni naslov: <http://lockss.stanford.edu/>.
- [7] Ithaka. E-Archive. Spletni naslov: <http://www.ithaka.org/e-archive/index.htm>.
- [8] Open Repository. Open Repository Editions. Spletni naslov: <http://www.openrepository.com/products/>.
- [9] eSPIDA. Spletni naslov: <http://www.gla.ac.uk/espida/about.shtml>.
- [10] JISC. Project LIFE. Spletni naslov: http://www.jisc.ac.uk/index.cfm?name=project_life.
- [11] JISC. Project PRESERV. Spletni naslov: http://www.jisc.ac.uk/index.cfm?name=project_preserv.
- [12] SHERPA. Spletni naslov: <http://www.sherpa.ac.uk/>.
- [13] Preserving Digital Information. Report of the Task Force on